

شاهنامه فردوسی

جلد نهم

متن انتقادی

مبت نظری. ا. برتلس

چاپ ۱۹۶۶ مسکو

میرزا شاه	فرانسوی، یوگوسلاوی	۱۳۹۶ ق
هوان فرارادادی	شاهنامه	
یزدان و نام پدید آور	شاهنامه، فارسی، متن انتقادی تحت نظر آ. بولیس، چاپ ۱۹۶۶ مسکو	
ابوالقاسم فردوسی		
مشخصات نشر	تهران، فرهنگستان	
مشخصات ظاهری	۱۳۱۷، ۱۳۱۸ م	
شابک	۹۷۸-۹۶۲-۰۰۵۵۸-۲۱-۱	
	۹۷۸-۹۶۲-۰۰۵۵۸-۲۲-۲، ۹۷۸-۹۶۲-۰۰۵۵۸-۲۳-۳، ۹۷۸-۹۶۲-۰۰۵۵۸-۲۴-۴، ۹۷۸-۹۶۲-۰۰۵۵۸-۲۵-۵، ۹۷۸-۹۶۲-۰۰۵۵۸-۲۶-۶، ۹۷۸-۹۶۲-۰۰۵۵۸-۲۷-۷، ۹۷۸-۹۶۲-۰۰۵۵۸-۲۸-۸، ۹۷۸-۹۶۲-۰۰۵۵۸-۲۹-۹	
	۹۷۸-۹۶۲-۰۰۵۵۸-۳۰-۰	
وضعیت فهرست نویسی	فیا	
یادداشت	ج ۱-۶ (چاپ اول، ۱۳۹۶) (فیا)	
موضوع	شعر فارسی - قرن ۴ ق	
تناوبه نفرد	بولیس، آنتونی یوگوسلاوی	
رده بندی کنگره	۲۲۹.۱۳۹۲ PIR	
رده بندی دیویی	۸۵۱/۲۱	
مدار و کتابشناسی ملی	۲۰۵۳۳۱	

۷۲۱ ص ۷۳۱
شاهان وقت
السلام و صول
الخوامر

شاهنامه

(جلد نهم)

حسین ابوالقاسم فردوسی

(بن انتقادی)

Shāh-nāma

Abū'l-Qāsem Ferdowsi

چاپ اول: ۱۳۹۴

طراحی جلد: مهدی نعمتی

ناظر چاپ: بهزاد کهندانی

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۵۵۸-۴۹-۷

۱۱	پیشگفتار
۱۷	پادشاه خسرو پرویز سی و هشت سال بود
۱۷	آغاز داستان
۱۸	شاه دست خرو و پوزش پدر خواستن او
۲۱	آگاه شدن بهرام چو از کور شدن هرمزد و لشکر کشیدن به جنگ خسرو پرویز
۲۴	رسیدن خسرو به ریا بهرام چوبینه به همدیگر
۳۸	بند دادن گر برادر بهرام را
۴۱	رای زدن خسرو بر یزید و موبدان خود
۴۳	شبیخون کردن بهرام و دست لشکر خسرو و یختن خسرو پرویز
۴۶	گریختن خسرو به روم و کشته شدن برادر هرمزد
۴۹	رفتن خسرو به روم
۵۳	بردن بهرام سیاوش بندوی را پیش برام چوبینه
۵۴	رای زدن ایرانیان و بهرام از بهر پادشاه و بر تخت نشاندن او را
۵۸	بر تخت نشستن بهرام چوبینه
۵۹	گریختن بندوی از بند بهرام
۶۳	رفتن خسرو سوی روم به راه بیابان و آگاهی دادن را
۶۶	آمدن خسرو به بوم روم
۶۸	باز گفتن راهب بودنی را به خسرو پرویز
۷۰	نامه فرستادن خسرو پرویز به قیصر روم
۷۴	پاسخ نامه خسرو از قیصر
۷۷	نامه نوشتن قیصر به خسرو پرویز دیگر بار
۸۰	عهدنامه نوشتن خسرو پرویز و فرستادن نزد قیصر
۸۰	طلمس ساختن رومیان و آمایش کردن ایرانیان را

- گزارش کردن خزاد بر دین هندوان ۸۵
- فرستادن قیصر لشکر و دختر نزد خسرو پرویز ۸۸
- لشکر کشیدن خسرو به سوی اذربادگان ۹۱
- آگاه شدن بهرام جوبینه از بازگشتن خسرو و نامه نوشتن به سرداران ایران ۹۳
- سپاه راندن بهرام جوبینه به جنگ خسرو پرویز و هزیمت کردن رومیان را ۹۶
- جنگ پهلوانان خسرو با بهرام جوبینه ۱۰۱
- جنگ سیوم خسرو پرویز با بهرام جوبینه و کشته شدن بهرام ۱۰۸
- گریه نزد بهرام جوبینه از پیش خسرو و رسیدن نزد خاقان چین ۱۱۰
- نامه خسرو پرویز به قیصر به پیروزی و پاسخ نامه قیصر ۱۱۳
- سم گرفتن اطوس بر پندوی و اشیی کردن مریم در میان شان ۱۱۵
- بازگشتن اطوس و رومیان از ایران نزد قیصر روم ۱۱۷
- ژاری بردوس از مرد خرد خویش ۱۲۰
- داستان بهرام جوبینه خاقان چین ۱۲۱
- کشته شدن بهرام جوبینه ۱۲۴
- کشتن دد دختر خاقان را ۱۲۵
- کشته شدن شیر کچی دست بهرام جوبینه ۱۲۹
- آگاهی یافتن خسرو پرویز از کار بهرام جوبینه و نامه نوشتن به خاقان ۱۳۱
- سپاه آراستن خاقان چین ۱۳۳
- فرستادن خسرو خزاد برزین را به نزد خاقان و چاره دادن او ۱۳۴
- فرستادن خزاد برزین قتل را به نزد بهرام جوبینه ۱۳۹
- کشته شدن بهرام جوبینه به دست قتل ۱۴۱
- آگاهی یافتن خاقان از مرگ بهرام و تباہ کردن رمان سون و ۱۴۵
- نامه نوشتن خاقان به گردیه خواهر بهرام و پاسخ آن ۱۴۶
- رای زدن گردیه با پهلوانان خویش و گریختن از مرو ۱۴۹
- فرستادن خاقان تبرگ را از پس گردیه و کشتن گردیه او را ۱۵۱
- کشتن خسرو پندوی از به خون پدرش هرمزد ۱۵۱
- سرپیچیدن گسته‌م از خسرو پرویز و خواستن او گردیه را ۱۵۴
- کشته شدن گسته‌م به دست گردیه به چاره خسرو پرویز و گردوی ۱۵۷
- نامه نوشتن گردیه به خسرو و خواستن خسرو پرویز او را ۱۶۰
- هر نمودن گردیه نزد خسرو پرویز ۱۶۰
- در سبب خراب شدن شهر ری ۱۶۲
- بخش کردن خسرو پادشاهی خود و لشکر فرستادن به مرزهای ایران ۱۶۶

- ۱۶۸ زادن شیرویه پسر خسرو به قال بد
- ۱۷۰ نامه نبشتن خسرو به قیصر و پاسخ قیصر و خواستن او دار مسیح
- ۱۷۵ پاسخ نامه قیصر از خسرو پرویز
- ۱۷۸ داستان خسرو پرویز و شیرین
- ۱۷۸ آغاز داستان
- ۱۷۹ رفتن خسرو به شکار و دیدن شیرین و فرستادنش به مشکوی خود
- ۱۸۱ پند دادن بزرگان خسرو را
- ۱۸۳ کشتن شیرین مریم را و بند کردن خسرو شیروی را
- ۱۸۵ استان ساختن خسرو طاق دیس را
- ۱۸۹ داستان بایرد رامشگر
- ۱۹۳ پند دادن خسرو ایوان مداین را
- ۱۹۷ گفتار اردشیر خسرو پرویز
- ۱۹۹ پند دادن خسرو و نامیاسی سپاد او
- ۲۰۰ بوگ تن لشکر ایران خسرو و رها کردن شیرویه از بند
- ۲۰۵ رها کردن سران شیرویه را زبند
- ۲۰۷ آنگه شدن خسرو از کد سپاه
- ۲۰۹ گرفتار شدن خسرو پرویز دست پسرش شیرویه
- ۲۱۳ پادشاهی قباد پرویز هفت ماه بود
- ۲۱۳ آغاز داستان
- ۲۱۹ پاسخ فرستادن خسرو پرویز قباد را
- ۲۳۱ شیون بایرد بر خسرو
- ۲۳۳ خواستن بزرگان از شیروی مرگ خسرو کشته شدن او به دست مهر هرمزد
- ۲۳۶ داستان شیرویه با شیرین زن خسرو پرویز و کشته شدن شیرویه
- ۲۴۳ پادشاهی اردشیر شیروی شش ماه بود
- ۲۴۳ بر تخت نشستن اردشیر شیروی و اندرز کردن به سران
- ۲۴۴ ناخوش بودن گراز از پادشاهی اردشیر و به چاره او کشته شدنش
- ۲۴۷ پادشاهی فرابین گراز پنجاه روز بود
- ۲۴۷ تخت سندن گراز
- ۲۴۹ کشته شدن فرابین به دست شهران گراز
- ۲۵۰ پادشاهی پوران دخت شش ماه بود
- ۲۵۰ پادشاهی آرم دخت چهار ماه بود
- ۲۵۰ پادشاهی فرخ زاد یک ماه بود
- ۲۵۷ پادشاهی بزدگرد شانزده سال بود

۲۵۸	تاختن سعد و قاص به ایران و فرستادن یزدگرد رستم را به جنگ او
۲۶۳	نامه رستم به سعد و قاص
۲۶۵	پاسخ نامه رستم از سعد و قاص
۲۶۷	رزم رستم با سعد و قاص و کشته شدن رستم
۲۶۹	رای زدن یزدگرد با ایرانیان و رفتن سوی خراسان
۲۷۳	نامه یزدگرد به ماهوی سوری و به مرزبانان خراسان
۲۷۷	رفتن یزدگرد به طوس و پذیره شدن ماهوی سوری او را
۲۷۸	برمیختن ماهوی سوری بیژن را به جنگ یزدگرد و گریختن شاه در آسیا
۲۸۷	کشتن یزدگرد به دست خسرو آسیابان
۲۹۱	درخت نشستن ماهوی سوری
۲۹۳	شکر کردن یزدگرد به جنگ ماهوی سوری
۲۹۵	بیژن آماری و کشته شدن ماهوی
۲۹۷	تاریخ انجاء ماهنامه
۲۹۹	ملحقات
۲۹۹	پادشاهی خسرو پرویز
۳۰۰	پادشاهی خسرو پرویز
۳۰۰	پادشاهی خسرو پرویز
۳۰۰	پادشاهی اردشیر شپروی
۳۰۱	پادشاهی اردشیر شپروی
۳۰۳	پادشاهی فرابین
۳۰۴	پادشاهی فرابین
۳۰۴	پادشاهی فرابین
۳۰۵	پادشاهی بوران دخت
۳۰۶	پادشاهی بوران دخت
۳۰۷	پادشاهی فرخ زاد
۳۰۷	پادشاهی فرخ زاد
۳۰۷	پادشاهی یزدگرد
۳۰۸	پادشاهی یزدگرد
۳۰۸	پادشاهی یزدگرد
۳۱۰	پادشاهی یزدگرد
۳۱۰	پادشاهی یزدگرد
۳۱۴	پادشاهی یزدگرد
۳۱۵	پادشاهی یزدگرد

پیشگفتار

این پیشگفتار مدتی در ماه‌های است که در این مجلد به زبان روسی درج گردیده است. جلد نهم متن انتقادی شاهنامه به‌طور کلی مانند جلدهای دیگر ترتیب داده شده است و از آنجا که این جلد آخرین است، تصحیح‌کننده برخی کارهای تکمیلی، که برای گذر به مرحله دوم تحقیق و تتبع متن که از طرف ردا سور جلد اول و دوم می‌باشد، برتلس پیش‌بینی شده است (نک. پیشگفتار جلد اول، ص ۱۹) لازم می‌باشند، در تهیه این جلد انجام داده است.

پیش از هر چیز، برای تعیین و تشخیص انحراف متن انتقادی جدید با دیگر متن‌های چاپی و خطی، متن این جلد با متن شاهنامه یکی چاپ شد. ماکان (نشانه اختصاری C) و دیگر چاپ ژانول (نشانه اختصاری P) از روی چاپ «بروخیم» (نشانه اختصاری T)

و همچنین جزئی از آن با نسخه بایسنقری (قرن نهم هجری) متعلق به کتابخانه کاخ گلستان، تهران (نشانه اختصاری r) مطابقه و مقایسه شده است.

این مطابقه و مقایسه نشان داد که در جلد نهم قریب هشتاد درصد واریانت‌هایی که ماکان و مول بهترین و قدیمی‌ترین واریانت‌ها دانسته‌اند، از مجموع چهل و هفت نسخه نسبتاً جدید (بعد از قرن نهم هجری) به دو نسخه داشته، انتخاب کرده‌اند و در متنهای خود گذاشتند. در یک یا در سه نسخه از پنج نسخه قدیمی که ما برای ترتیب دادن متن حاضر انتخاب کرده‌ایم یافت می‌شود. در مواردی که این واریانت‌ها به زیرنویس برده شده و در میان واریانت‌های منتخب از دو نسخه خطی π و یا α قرار دارند، همگونی α و یا بیشتر نسخه‌ها (مثلاً α و IV) یا C یا P در زیرنویس قید شده است (مبارک‌پور، IV, VI, C).

واریانت‌ها، بیت‌های جداگانه و گاهی قطعه کوچکی را که در نسخه‌های مورد استفاده ما وجود ندارد ولی در دسترس است باید از تحریفات و الحاقاتی به شمار آورد که در دوره سده‌های نهم هجری در متن شاهنامه روی داده است. در متن حاضر از استفاده از این الحاقات صرف نظر شده است، به استثنای چند مورد که بیت‌های (P) و α و ترجمه بنداری وجود دارد. برعکس واریانت‌ها و بیت‌های فراوانی را که بیشتر در نسخه‌های π و α و گاهی نیز در سه نسخه دیگر

اساس متن ما وجود دارند و در C و P وجود ندارند می توان واریانت و اییات قدیم ترین به شمار آورد. این واریانت ها و بیت ها نخستین بار در متن انتقادی حاضر گنجانده و چاپ شده است. مقایسه قدیمی ترین نسخه های خطی با نسخه های چاپی شاهنامه بار دیگر نمایان می سازد که در متن انتقادی حاضر هسته اصلی قدیمی ترین واریانت ها جمع آوری شده است.

این مقایسه امکانات دیگری نیز برای پژوهش متن شاهنامه در آینده عملی می آید. مثلاً در این جلد نهم دو گروه متمایز نسخه های مختلف زبانی (وجود رسم الخط و اشتباهات نسخه ها) آشکار و نمایان شده است: یکی گروه نسخه های خطی و چاپی A و IV و x و دیگر گروهی که آن قدر واضح نمایان نیست: B و VI و P تمایز این دو گروه برای پژوهش مسائل موجود املا ده نسخه اصلی شاهنامه که خود فردوسی در دوره های مختلف زندگی تهیه کرده است و مسائل دیگر تاریخ متن شاهنامه مصالح خوب و مفیدی است.

در متن این جلد، مانند جلدهای دیگر تا آنجا که ممکن بوده است، املائی نسخه B حفظ شده است؛ ولی در زیر نویس املائی واریانت ها بنابر قدیمی ترین نسخه ها می باشند. با وجود این در بعضی موارد از ثبت اختلاف املاها، که جز سنگین کردن زیر نویس نتیجه دیگری ندارد صرف نظر کرده ایم و در زیر نمونه آن ها را می آوریم:

۱- در π همه جا «نام‌ها»، «جام‌ها»، در متن «نام‌ها» و «نامه‌ها»، «جام‌ها» و «جامه‌ها».

۲- در π همه جا «گفت‌گوی» ثبت است. در متن «گفت‌وگوی».

۳- در π «پیش‌گاه»، در متن «پیشگاه».

۴- نسخه‌ها و چاپ C «گلینوش»، تنها در P تصحیح قیاسی «گلینوس» در متن «گلینوش».

نسخه‌های IV و VI گاهی، و C و P همه جا «کندآور» در متن «کنداو».

۵- در π تقریباً جا «آنخ، هرج، هرک» و مانند آن‌ها ضبط است. ما آن‌ها را در متن در شکل «آنخ» قرار داده شکل «آن‌چه» آنخ که در سایر نسخه‌هاست در حاشیه قید کرده‌ایم.

۷- نسخه بدل «زابلستان» (VI.K) «راولستان» (I.π) و همچنین «زبان» (π و نسخه‌های دیگر)، «زفان» (گاهی نسخه I)، «شست» (نسخه‌های خطی) «شصت» (نسخه‌های چاپی)، «نوش» (I)، «بشت» (I)، «لاژورد» و «لاجورد» را در زیرنویس نیاورده‌ایم.

۸- در نسخه‌های چاپی اشتباهاً «پرمنش» در متن «پرمنس» (نک. برترمنش، پست‌منش).

۹- در π همه جا به جای «کاین» «کین» ثبت است، ما همه جا «اماین» «کاین» را در متن قرار داده «کین» را در حاشیه قید نکرده‌ایم.

۱۰- در ۲ در ردیف و قافیه گاهی «او» و گاهی «اوی»، در نسخه‌های دیگر همه جا «اوی»، در متن «اوی».

۱۱- در ۲ هر جا که وزن اجازه می‌دهد به جای «از» «ز» ثبت است، ما همین شکل را در متن نگاهداشته‌ایم.

۱۲- ترتیب‌دهندگان متن‌های چاپی شاهنامه همه جا «شارستان» و مانند آن را به «شارسان» بدل کرده‌اند. از آنجا که در همه نسخه‌های خطی «شارستان» ضبط است ما این شکل را در متن نگاهداشته‌ایم.

۱۳- در برخی نسخه‌ها «نیاطوس» در برخی دیگر «نیاطوس» است. شکلی که برای متن شاهنامه درست است یعنی «نیاطوس» که تحریف قدیمی نام «تیادوس» است ترجیح داده‌ایم.

۱۴- همه جا در متن به جای «فرستاد» (یعنی «فرستاده» با یای وحدت) و «کرده»: «فرستاد» را کرده‌ای گذاشته‌ایم.

۱۵- حالت اضافه که در نسخه «بیا» «ی» زایانده شده است (خانه‌ی من، جامه‌ی من) به همان شکل معمولی «خانه من» در متن قرار دادیم.

۱۶- از ثبت نسخه‌بدل‌های بسیار فراوان مانند «ازین - ازان» و غیره و نیز پس و پیشی کلمات مانند: «زین و - یمین» «سیمین و زین»، «چو من دیدم» - «چو دیدم من»، «چو بنشست بر گاه» - «چو بر گاه بنشست» و غیره که جز سنگین کردن حاشیه حایده‌ای نیست.

خودداری شده است. عده‌ای از نسخه بدل‌ها مانند: «بدین - برین،
بدان - بران، بدینسان - برینسان»، چون که استعمال حروف اضافه «به» و
«بر» در ترکیبات فعلی زبان شاهنامه هنوز معلوم نشده است، در حاشیه
فید کرده‌ایم.

ا. ی. برتلس